

९४
१०

अथ

१४
१०

ग्रन्थनामः- कैवल्योपनिषत्

कोटिनामः-

...

विषयः-

वैदिक साहित्य (वेदान्त)
Kaivalyopanishad

152

कै० ल०
१

सकालो गिः सचंद्रमाः । स एव सर्वं यदुत्तं यच्च न व्यसनात्तनं । ज्ञात्वा
तं मृत्युमत्येति नान्यः पंथा विमुक्तये । सर्वभूतस्य मात्मानं सर्वभूता
निवात्मनि । संपश्यन्ब्रह्म परमं याति नान्येन हेतुना । आत्मानं प्र
रतिं कृत्वा प्रणवं चोत्तरारणिः । ध्याननिर्मथनाभ्यासात्प्राप्तं रहति
पंडितः । स एव माया परिमोहितात्मा शरीरमास्थाय करोति सर्वं । स
नेपानादिविचित्रजो गेः स एव जागृत्य रित् प्रेमति । स्वप्ने तु जीवः सु
खदुःखभोक्ता स्वमायया कल्पितविषलोके । सुषुप्तिकाले सकले
विलिने तमाभिभूतः सुखरूपमिति । पुनश्च जन्मोत्तरकर्मयोगात्स
एव जीवः स्वपिति प्रबुद्धः । पुरनये क्रीडति यस्तु जीवस्ततस्तु जातं स
कलं विचित्रं । आधारमानंदमुख उबोधयस्मिन्लभ्यं नित्यपुरत्रयं य
युतस्माज्जायते प्राणो मनः सर्वेन्द्रियाणि च । स्ववायुर्ज्योतिरपः पृ
थिवी विश्वस्यधारिणी । यत्परब्रह्म सर्वमाविश्वस्य यत नमहत्
सूक्ष्मात्सूक्ष्मतरं नित्यं तत्तमेव तमेव तत् । जागृत्य सुषुप्त्यादिप्रव
च्य यत्प्रकृतात् । तद्ब्रह्माहमिति ज्ञात्वा सर्वबंधैः प्रमुच्यते । त्रिषु धाम
सुप्रहोज्य भोक्ता जोगश्च यद्वेत्ति नित्यो विलक्षणसाक्षाचिन्मात्रो ह स

उपाधि
षट्

राम
१

रात्रिवः । मय्येव सकलं जातं मयि सर्वं प्रतिष्ठितं मयि सर्वं लभ्यं य
नितद्वत्त्वाद्यमस्म्यहं । अणोरणीयानरुमेव तदेव महानहं
विश्वमिदं विचित्रं । पुरातनो हं पुरुषो हं भोक्ता हिरण्यमयो हं शि
वरूपमस्मि । अपाणि पादा हं मयि चैशक्तिः परमात्मचक्षुः
समष्टौ मयि कर्णः । अहं विजानामि विविक्तरूपो न बाह्यस्ति केत
ममचित्सहहं । वेदैरनेकैरहमेव वेद्यो वेदांतहं देवदेव यमहं ।
न पुण्यपापममनास्ति नाशो न जन्म मर्त्यं न द्वैतं न द्वेदं विदेव यमहं ।
भूमि यो मम भवति नास्ति नवा निलो मे स्ति नरो वरं च । एवं
विदिता परमात्मरूपं गुरुशयं निष्कलमद्वयं । समस्तसाक्षि
सरसद्विहीनं प्रयाति शुद्धिपरमात्मरूपं । यः शतं रुद्रमुपा
सि सोऽपि पूतो भवति । ब्रह्म हत्यात्पूतो भवति । कृत्या कृत्यात्पू
तो भवति । तस्मादविमुक्तमाश्रितो भवति । अत्याश्रमी सर्वदा

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॐ भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवा इति शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥
 १५
 १०
 अथाश्वलायनो भगवन्तं परमेश्विनं परिसमेत्योवाच । अघिहि भग
 वन्ब्रह्मविद्यां वरिष्ठं सदा सद्भिः सेव्यमानं निगूढं यथा नरात् सर्वपा
 पं व्यपोष्य परात्परं पुरुषमुपैति विद्वानृतस्मे सहो वाच्यविता महश्च । अ
 धा भक्तिध्यानयोगादवेहि न कर्मणान्न प्रजया धनेन त्यागेने केन मृतत्वं
 मानसुः । परमाणुना कं निहितं गुहायां बिभ्राजदतद्यतयो विशान्तिर्विद्वत
 विशान्तिस्तु निश्चिताः सन्त्यासयोगाद्यतयः शुद्धसत्त्वाः । ते ब्रह्मलोके
 सुपरांतकाले परामृतात्परिमुच्यन्ति सर्वे । विविक्ते देवोच्यसुखास
 नस्तः शुचिः समग्रीवसिरः शरीरः । अत्यप्रमत्तः सकलं द्रियाणि
 निरुध्य नक्त्या स्वगुरुं प्रणम्य । हस्तुं उरीकं विरजं विशुद्धं विचित्रं
 ध्ये विशदेविशोक्तं । अचिंत्यमव्यक्तं मनंतं रूपं शिवं प्रशान्तं ममृ
 तं ब्रह्मयोनिं । तदादिमध्यानविहीनमेकं विभुं विद्वानंदमरूपम
 इतं । उमासहायं परमेश्वरं प्रभुं त्रिलोक्यनं नीलकंठं प्रशान्तं । ध्या
 त्वा मुनिर्गच्छति भूतयोनिं समस्तसाक्षितं ममः परस्तात् । स ब्रह्म
 स शिवः सह रिः संद्रः सौक्ष्मरः परमः स्वराट् । स एव विशुः स प्राणः

कै० ल्य सहा जपेत् । अनेन ज्ञानमाप्नोति संसारपावनाशनं ।
 २ तस्मादेवं विहित्वेनैव ल्यं परमं ममृते कैवल्यं परमं ममृते इ
 ति ॥ ॐ भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवा इति शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

१५
 १०

१५

इति

कैवल्योपनिषत् ११